

שיעורים בעין אי"ה ברכות פו ז א

22

מאימתו

פרק ראשון

ברכות דף ו

רב הונא, כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, שנאמר (קהלת יב) "סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם".

1

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל שזודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, שנאמר (תהלים לד) "בקש שלום ורדפהו", ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גולן, שנא' (ישעיה ג) "ואתם בערתם הכרם גולת העני בבתיכם": (דף ז) אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי (בן זמרא), מנין שהקדוש ברוך הוא מתפלל, שנאמר (שם נ) "והביאותים אל הר קדשו ושמתחיתם בבית תפלתו", תפלתם לא נאמר אלא "בבית" תפלתו, (מלמד) [מכאן] שהקדוש ברוך הוא (מצלי) [מתפלל]. מאי מצלי, אמר (רבא) [רב זוטרא בר טוביה אמר רב], יהי רצון מלפני שויכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואחנהג עם בני במדת הרחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין, תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע, פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אבתוראל יה' צבאות, יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי ישמעאל בני ברכני. אמרתי (לפניו) [לו] (רבונו של עולם) יהי רצון מלפניך שויכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין, ונענע לי בראשו, מאי קא משמע לך, ברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך: אמר ר' אלעזר אמר רבי חנינא, לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטים ונתקיימה בהם ברכתם, אלו הן דוד ודניאל. דוד דברכה ארונה (היבוס), דכתיב (ש"ב כד) "ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך". דניאל דברכה דרוש מלבא, דכתיב (דניאל ו) "אלהך די אנת פלח לה בתדורא הוא ושזוביך":

2

רש"י

גזלת העני. והלא אף גזלת העשיר גולה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלל השיב על שלומו: ונענע לי בראשו. כמודה בצרכמי ועונה אמן (ע"כ):

עין אי"ה

4

סד. כל אדם שי"ב יראת שמים דברים נשמעים, שנאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא". בכל מחקר יש שם ההצעות איך שבאים אל התכלית המבוקשת, והמבוקש בעצמו. ועיקר הכל מה שהוא ראוי לקבל הוא רק התכלית המבוקשת ולא ההצעות. ע"כ כל החכמות הנה רק הצעות לתכלית האמיתית המושגת מהן, שהיא יראת שמים. ע"כ מי שיש בידו המסקנא, אע"פ שאינו עשיר כ"כ בהצעות, מ"מ דבריו נשמעים. שבתבע הנפשות יש סגולה להיות נכנעים למי שעלתה בידו התכלית המושקפת מכל המחקרים. וזהו פ"י "סוף דבר הכל נשמע", שהמסקנא היא העיקר, והיא "את האלקים ירא", ע"כ דבריו נשמעים.

5

סו. היודע בחבירו שהוא רגיל לתן לו שלום יקדים לו שלום כ"י. מוהרש"א הקשה מהא דגיטין¹ דרב חסדא הוי מקדים שלמא לנכרים, משמע אפי' למי שאינו רגיל להקדים לו שלום, ות"י דמיירי ברגיל להקדים לו, או נכרי משום דרכי שלום. וב' התי' אינם נראים, דלקמן פ"ב² מפורש אמרין, "ומקדים שלום לכל אדם ואפי' נכרי בשוק", הרי מפורש כל אדם אפי' אינו רגיל, וגבי נכרי נקט אפי'. ולעד"נ דאם פוגע בחבירו, מדת חכמים היא להקדים לכל אדם, אבל אין חובה להשתדל שימצא לו כדי להקדים שלום. (וי"ל דבשוק קאי אתרווייהו הוי מקדים בשלום כ"א ואפי' נכרי - ואשניהם אומר בשוק פ"י כשיזדמנו לך). אבל ביודע בחבירו שרגיל לתן לו שלום, תשתדל למצא אותו באופן שתקדים לו שלום, והמקרא מוכיח שאמר ע"ז "בקש שלום ורדפהו"

6

6

סז. מנין שהקב"ה מתפלל. ציור הדבר, תכלית התפילה אצלנו היא להתרוממות הנפש שתהי' מוכנת להתנהג במעלה יותר רוממה משהיא מתנהגת, ע"כ פועלת התפילה ג"כ על השגת המבוקש, שבהיותו מעולה יותר, ראוי הוא למילוי חסרונו. והנה לפניו ית' אין מעצור להשפיע רב טוב, אבל צריך שיהיו המקבלים מוכנים, וכל ההנהגה המסודרת בתורה ומצוות וכל מדה נכונה, היא רק להכשיר את המקבלים לקבל הטוב המתוקן להם. אמנם ביארו כאן סוד מטוב ההנהגה האלהית, ששם דרכים כהנהגתו ית' שיתעלו המקבלים להיות ראויים לקבל רב טוב יותר מכפי מדתם. ואותן הדרכים שמובילים לכך בהנהגה הכוללת, שהם דומים ממש לתכלית שאנו משיגים ע"י התפילה, ד"ז נקרא שהקב"ה מתפלל. ומתוך שהגאולה העתידה תהי' אע"פ שלא יהיו ראויים לכך¹, כמו שכ' "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו"², ע"כ נקרא ביהמ"ק העתיד, בית תפלת לגבי הקב"ה. וזו היתה תכלית החזיון הגדול שהוא קרוב לנבואה שראה ר"י בן אלישע לפני ולפנים. אז בהיות מצב האומה הישראלית תלוי ברפיון, ומכשולות רבים גופניים ורוחניים שתו עליה, אז יוכל היות שיבא איש לרפיון ידים ולהתיאש מתקומתם של ישראל ח"ו אם ימור מדת ההנהגה רק לפי ערך הכנת המקבלים. ע"כ גלה סודו אל עברו³ ר"י ב"א, כי יש כאן מדה עליונה הצריכה ברכה, היינו קצת הכנה, עכ"פ מצד יחידי הדור, שהם מכשירים את הכלל לקבל הרבה יותר מכפי המדה הראויה לפי הכנתם. וזאת היא הברכה שבקש ד' צבאות מר"י בן אלישע, למען תחזקנה ידיו, ויתזק ירי עמו וכל העוסקים בעבודת הקודש, לשובב יעקב לאלקי ישועו.

10

20

8

7

סח. אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. ההנהגה האלהית העמידה כל העניינים הנמצאים, החמריים והרוחניים ופעולותיהם, הכל בחכמה נפלאה, באופן משיג תכליתם, שהוא להיות מחזק את התכלית המוסרית שהיא פריה של המציאות. והנה חקק השי"ת שתועיל תפילה, מפני התכלית המוסרית היוצאת מהתפילה, לרומם את הנפש ולסוד מרע. וכן חקק שברכה תהי' דבר המועיל, כדי שישתדלו הבריות לחיות

בשלום ואהבה, ויהיו ראויים זה מזה לברכה. ע"כ לא תהי' ברכת הדיוט קלה בעיניך, שאין הברכה מועלת רק מצד ערכו הפרטי של המברך, כ"א חק כללי הוא מצד שלמות כלל המציאות, ביחושו המוסרי. אמנם מוכן הדבר להיות שהצורך הביא לחק כלל זה במציאות, יהי' ודאי יתרון פרטי בין האישים, ואין להעריך ערך ברכת הדיוט לברכת אדם גדול וצדיק.

סו. 1. סב א. 2. יד א. סז. 1. סנהדרין צו ב. 2. ישעיה נט סז. 3. עפ"י עמוס ג ז.

9

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב (שמות לז) "פני ילכו והניחותי לך". אמר ליה הקדוש ב"ה למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא ריתחא קמיה דקורשא בריך הוא, אין, דתניא (תהלים ז) "ואל זעם בכל יום", וכמה זעמו, רגע, וכמה רגע, אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכונן אותה השעה חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה (במדבר כד) "ויודע דעת עליון", השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע. (מאי "דעת בהמתו", דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא, אמר להו ברטיבא שדאי לה, מיד אמרה ליה "הלוא אנכי אתונך" (שם כב), בטעינא בעלמא. "אשר רכבת עליו", אקראי בעלמא. "מעורך עד היום הזה". ולא עוד אלא שהיית עושה עמי מעשה אישות בלילה, כתיב הכא "ההסכן הסכנתי" וכתיב ההם (מלכים א א) "ותהי לו סוכנת". אלא מלמד שהיה יודע לכונן אותה שעה שהקב"ה כועס בה. והיינו דאמר להו נביא לישראל (מלכה ו) "עמי זכר נא מה יעץ בלך מלך מואב (ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל) למען דעת צדקות ה'". מאי "למען דעת צדקות ה'", אמר רבי אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל, (ראו) [דעו] כמה צדקות עשיתו עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתוו משונאיהם של ישראל שריר ופליט. והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק (במדבר כג) "מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'" מלמד [שכל] (ש) אותם הימים לא זעם. וכמה זעמו, רגע. וכמה רגע. אמר רבי אבין ואי תימא רבי אבונא, רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח, שנא' (תהלים ל) "כי רגע באפו חיים ברצונו". ואי בעית אימא מהכא (ישעיה כו) "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם".

10

עין אי"ה

10

סט. מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, שנאמר "פני ילכו והניחותי לך", א"ל הקב"ה למשה המתן עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. הורנו, שכל המדות שחוקק השי"ת בטבע האדם ונפשיו, אין בהן אחת שתהא רעה בהחלט, עד שהיתה טובה לנפש בהיותה נעדרת. כי הפועל הטוב פעל הכל לטוב, רק צריך שישתמש בכל אחת כשעתה וכמדתה. מזה יצא שאין לדחוק, אפי"ה המדה הרעה, יותר מדאי, באופן שלא לתן לה שום מקום, כ"א מקומה המצומצם ראוי לתן לה, ולהשתדל לתקנה. ע"כ בשעת כעסו אין מרצין לו לאדם, שהאדם השלם ג"כ אפשר שיכעוס. ע"כ צריכה מדת הכעס להמצא, וראוי להרצות מיד, אבל לאמר שלא יהי אל הכעס שום מקום, מורה כאילו כח נכרא בנפש להרע, זה לא ניתן להאמר, (ודברי החסיד במס"י פי י"א שכתב שמעלת הנקי המעולה היא שלא יעשה הכעס מעולם רושם בו כלל, צ"ע לע"ד). ומכוון כפי מדת השלמות הראויה להאדם המעלה, יסד המנהיג העליון ית' בהנהגתו הכללית, שישנם כוחות שתכליתם דומה בכלל הבריאה כתכלית הכעס באדם. ואם שאפשר לכובשם ע"י תפילת צדיקים וזכויות, אבל ראוי להניח להם איזה מקום, כי מעשה ד' הכל נכרא לתכלית טוב. ע"כ אמר המתן עד שיעברו פנים של זעם, ויפעלו פעולתם באיזה ערך עכ"פ, כי לא לריק נמצאו, ואניח לך. ובהיות המקום הניתן לכעס בהתעוררות האדם המעולה הוא מעט מן המעט, כמו כן ההנחה בהנהגה הכוללת מצד עצמה, בהיותה מתנהגת כראוי בלא יתרון קלקולים אינם טבעיים, היא ג"כ רק חלק מועט וקטן, מכונה בערך רגע, "כי רגע באפו", וחסד אל כל היום.²

והנה בנוהג שבעולם, האדם השלם ראוי לו להשתמש בכעסו רק בזמן הראוי לזה מאד, שזהו מעט במציאות. וכן בהנהגה העליונה, הכוחות המוכנים להרע, שהם לאותה התכלית עצמה שעליה נבנה יסוד הכעס באדם, הם מעט מן המעט נגד הכוחות וסיבות הטובות, כמו שהארץ הרמב"ם ע"ז במו"נ ח"ג³ שהרע הוא מעט מן המעט והמציאות בכללה היא טובה. וחז"ל הוסיפו שגם המועט ההוא הוא לתכלית טובה. וקראוהו רגע שהקב"ה כועס בו. והנה מי שהוא חכם גדול, אם הי' חסיד, ישתמש בחכמתו איך להיטיב ולהרבות פעולות הכוחות הטובים. אמנם אם יהי' איש רשע שנפשו אותה רע,⁴ יועיל בחכמתו להרע להרחיב

חוג הכוחות הרעים, ובלעם הרשע הוא דמות הדעת המשולל מתכלית מוסרית, כ"א כולו פונה להרע, הוא בהיותו יודע ומשקיף על המציאות כולה, ויודע ג"כ ההכנות שיש בו להרע, השתדל להרחיב העניינים הרעים, וזהו לכונן אותה שעה שהקב"ה כועס בה. אמנם אם הי' אז מצב ישראל לפי הדרך הרגיל, אז הי' יכול להשתמש בחכמתו להשחית מאד, אבל הנהגת דור המדובר שהיתה באור פני מלך עליון ית', בניסים ונפלאות וגילוי שכונה, לא הי' יכול להשתמש בכוחות הרע שבמציאות להרע להם. ע"כ בקש דרכים רחוקים להשחית תחילה המצב המוסרי ע"י בנות מואב.⁵ ויפה המליצו חז"ל שכל אותם הימים לא זעם ד', שלא מצאו ידיו של אותו רשע למצא כח רע שיכול לפגע בישראל או לפי מצבם הנעלה. והנה סבות הרעות שבעולם שחלות על המין האנושי כבר ביאר הרמב"ם⁶ שעקן הנה מסכת שיטוף החומר בתאות רעות, שמזה מתהוים החלאים, והם ג"כ סבת העניות ועניות הדעת ורוב הרעות. והנה בע"כ שאין להם דעת מתנהגים ע"פ דרך הטבע וניצולים מאלה הרעות ע"פ הרוב, אבל האדם מפני שיש לו דעת אין הטבע עוזרו, כי הוא ראוי להנהיג עצמו ע"פ דעתו הנכונה. והנה כבע"כ מצינו אלה שני החזיונות בתרגול, הוא מצויין בדעת, שע"ז אנו מברכים: ⁷ "שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה" ועם זה הוא משוטף בתאוה ונותן לנשים חילו?⁸ ע"כ ציירו מקור הרעות שיוצאות ממי שיש לו כשרון דעת והוא משים עצמו ככהמה בהנהגתו וע"ז הוא אוכד הודו וכחו החמרי והמוסרי, כי חוורא כרבלתא דתרגולא וקאי אחד כרעא, הוא נוטה הרבה לצד התאוה שבו ולא לצד הדעת, ומשוטף בה עד שאוכד הודו, וחיוורא כרבלתא בלא שורייקי סומקי, מזה תולדנה הרעות, והכוחות הכלליים מתחלשים, ע"י הנהגה המקולקלת, וע"ז באות רעות חומריות ומוסריות.

ויש עוד מקור לרעות מצד השכל המשובש שלא השלים חוקו, שמחן תולדנה המלחמות הכוללות המיתות, וזהו בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחים כתריהן בראשיהם ומשתחווים לחמה, שיבוש הדעות השולט בעולם הוא גורם כל הרעות המוסריות הכלליות והחמריות, כמו שביאר הרמב"ם⁶. ע"כ כשתמלא הארץ דעה את ד' אז "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי"⁸. ובהשגת האמת יתבטלו ג"כ המלחמות ותחלדנה הרעות היוצאות מהן.

סט. 1. תהלים ל. 2. תהלים נב ג. 3. פרק יב. 4. עפ"י משלי כא י. 5. במדבר כד יד, עיי' סנהדרין ק"א. 6. מר"ג ח"ג פי"א. 7. ברכות כב א. 8. ישעיה יא ט.